

บทที่ 3

วิธีการดำเนินการศึกษาค้นคว้า

การศึกษาพฤติกรรมการใช้เทคโนโลยีเพื่อการเรียนรู้ของครู เพื่อทำความเข้าใจถึงกระบวนการใช้เทคโนโลยีเพื่อการเรียนรู้ เริ่มตั้งแต่กระบวนการได้มาซึ่งเทคโนโลยีเพื่อการเรียนรู้ กระบวนการใช้และการประยุกต์ใช้ และกระบวนการยกเลิกการใช้และการกำจัดเทคโนโลยีเพื่อการเรียนรู้ โดยข้อมูลที่ได้เป็นมุมมองจากตัวครูในเขตพื้นที่การศึกษาอำนาจเจริญ ที่มีการปฏิสัมพันธ์กับตนเอง (Self Interaction) ทุกขั้นตอน ซึ่งเป็นการเปิดมุมมองใหม่เกี่ยวกับพฤติกรรมการใช้เทคโนโลยีของครู การศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เพื่อศึกษาปรากฏการณ์กระแสนิยมการใช้เทคโนโลยีเพื่อการเรียนรู้ ของครูในเขตพื้นที่การศึกษาอำนาจเจริญ ในยุคแห่งการเปลี่ยนแปลงด้านต่าง ๆ ที่ไม่ว่าจะเป็นทางด้านสังคม วัฒนธรรม และด้านการปฏิรูปการศึกษา โดยอาศัยจากการที่ผู้วิจัยมีภูมิลำเนาในจังหวัดอำนาจเจริญ ตลอดจนสามารถใช้ภาษาท้องถิ่นสื่อสารได้เป็นอย่างดี ซึ่งสามารถช่วยให้ได้ผลการศึกษาที่ชัดเจนมากขึ้นเพราะการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-Depth Interview) ให้ข้อมูลทั้งในด้านความรู้สึกนึกคิด การตีความหรือการให้ความหมาย ข้อมูลทั้งหมดได้นำมาประมวลและวิเคราะห์เพื่อหาคำอธิบาย ในการทำความเข้าใจเกี่ยวกับการใช้เทคโนโลยีให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น สามารถนำไปสู่การหาแนวทางในการปฏิบัติสำหรับครูและบุคคลอื่น ๆ และเป็นการค้นหาคำตอบในเชิงทฤษฎีพื้นฐานอีกทางหนึ่งด้วย

สนามในการศึกษา (Field)

สนามในการศึกษา มีความสำคัญต่อการได้มาซึ่งข้อมูลที่ตรงและเพียงพอแก่การอธิบายปรากฏการณ์ที่ต้องการศึกษาใช้วิธีเลือกแบบเจาะจงเฉพาะเจาะจง (Purposive Sampling) คือ จังหวัดอำนาจเจริญ สำหรับการเก็บรวบรวมข้อมูลผู้วิจัยแบ่งเป็น 3 กลุ่ม คือ กลุ่มเมือง กลุ่มชนเมือง และกลุ่มชนบท เพื่อเป็นตัวแทนของปรากฏการณ์ที่ศึกษา โดยพิจารณาจากเกณฑ์ในการคัดเลือกชุมชน คือ

ด้านการคมนาคม (ชนบท อังศุวิริยะ, 2546, หน้า 11-16) ดังนี้

1. ระยะทาง เรื่องของความใกล้ไกลความเจริญนั้นก็เป็นส่วนสำคัญในการคัดเลือกแหล่งรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยอาศัยข้อมูลพื้นฐานระยะทางจากอำเภอเมืองอำนาจเจริญเป็นตัววัดความเป็นเมือง ชนเมือง และชนบท

2. สภาพถนนเข้าสู่แหล่งรวบรวมข้อมูล สภาพถนนมีด้วยกันหลายลักษณะ ได้แก่ สภาพถนนที่เป็นธรรมชาติ คือ ดินธรรมดาหรือดินแดง ขรุขระ เป็นหลุมเป็นแอ่ง หรือเป็นถนนลาดยาง และเป็นถนนแบบคอนกรีตเสริมเหล็ก

3. จำนวนรถโดยสารประจำทาง จำนวนรถโดยสารประจำทางผ่านแต่ละสายนั้นก็แตกต่างกันตามสภาพความสะดวกของการคมนาคม

ด้านโครงสร้างชุมชนของสังคมไทยประกอบด้วย ชุมชนเมือง และชุมชนชนบท ที่มีลักษณะแตกต่างกัน (รัตนา อัทธภูมิสุวรรณ, 2542, หน้า 7) ดังนี้

1. ชุมชนเมือง (Urban Communities) เป็นชุมชนหรือท้องถิ่นที่อยู่ในการปกครองดูแลเทศบาล เป็นชุมชนที่มีประชากรอาศัยอยู่หนาแน่นและอยู่ในพื้นที่จำกัด มีความเจริญในทุก ๆ ด้านมีคนอพยพเข้ามาอาศัยอยู่มากทำให้เกิดความแออัด และบางครั้งเกิดปัญหาสังคมได้

2. ชุมชนชนบท (Rural Communities) เป็นชุมชนหรือท้องถิ่นที่อยู่นอกเขตการปรับปรุงดูแลของเทศบาล ชุมชนที่ตั้งกระจัดกระจายทั่วไป สภาพของชุมชนส่วนใหญ่มีความขาดแคลนทางเศรษฐกิจ และชนบท (Rural Area) ตามทัศนะของ ไพฑูรย์ ปิยะปกรณ์ (2531, หน้า 9) เป็นพื้นที่กว้างใหญ่ไพศาล มีประชากรอาศัยอยู่เป็นกลุ่มขนาดเล็กและแบบกระจายในพื้นที่กว้างมาก ขาดอิสระในการดำเนินการทางเศรษฐกิจ

ส่วนลักษณะของการเป็นชานเมือง (Suburb) สเมลเซอร์ (Smelser, 1981, pp. 151-152) ให้ความหมายชานเมืองเป็นลักษณะของการแผ่ขยายตัวของชุมชนเมือง ขยายพื้นที่ของความเจริญทางเศรษฐกิจออกไปรอบนอกชานเมือง ลดความแออัดของชุมชนเมือง และสเมลเซอร์ยังกล่าวว่าชุมชนชานเมืองมีอัตราความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจต่างจากชุมชนชนบท จึงเรียกพื้นที่ลักษณะดังกล่าวให้เป็น ชานเมือง (Suburb)

แหล่งที่หนึ่ง อำเภอเมืองอำนาจเจริญ มีจุดเด่นคือเป็นศูนย์กลางของสถานที่ราชการ และร้านค้าต่าง ๆ อีกทั้งสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาอำนาจเจริญที่แบ่งเป็นเขตเดียว ประกอบด้วยทุกอำเภอ และเอื้อต่อการเข้าถึงแหล่งจำหน่ายเทคโนโลยีเพื่อการเรียนรู้ของครูได้สะดวก การกระจายตัวของประชากรเปรียบเทียบระหว่างอำเภอ พบว่าอำเภอเมืองมีประชากรอาศัยมากที่สุด ความหนาแน่นของประชากร 213.4 คนต่อพื้นที่ 1 ตารางกิโลเมตรจากพื้นที่ทั้งหมดของอำเภอเมือง 907 ตารางกิโลเมตรจึงกำหนดให้เป็นกลุ่มเมือง (Urban)

แหล่งที่สอง อำเภอลืออำนาจ ตั้งอยู่ทางทิศใต้และมีอาณาเขตติดกับอำเภอเมืองอำนาจเจริญใกล้มากที่สุดซึ่งอยู่ห่างเพียง 19 กิโลเมตร มีพื้นที่ 260 ตารางกิโลเมตร เหตุผลที่เลือกอำเภอลืออำนาจคือ การพัฒนาให้ชุมชนบ้านอำนาจของจังหวัดอุบลราชธานี ขึ้นเป็นกิ่งอำเภอลือ

อำเภอบึงสามพัน และเป็นอำเภอเล็กอำเภอบึงสามพัน ของจังหวัดอำนาจเจริญ และมีความสะดวกในการคมนาคมไป จังหวัดอุบลราชธานีและจังหวัดอำนาจเจริญ รถประจำทางแบบธรรมดาและปรับอากาศชั้น 2 จาก จังหวัดอุบลราชธานีผ่านอำเภอบึงสามพันทุก 15 ถึง 30 นาที เชื้อต่อการเข้าถึงแหล่งเทคโนโลยีเพื่อการ เรียนรู้แก่ครูในอำเภอบึงสามพันได้อย่างสะดวก โรงเรียนแห่งแรกที่เปิดในโครงการขยายโอกาส การศึกษาภาคบังคับอยู่ในอำเภอบึงสามพัน จึงกำหนดให้เป็นกลุ่มชนเมือง (Suburb)

แหล่งที่สาม อำเภอนามน ตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือของจังหวัดอำนาจเจริญ มีอาณาเขตติดต่อกับจังหวัดมุกดาหาร และมีเขตที่ติดต่อกับสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชน ลาว อยู่ห่างไกลจากตัวเมืองอำนาจเจริญมากที่สุดระยะทาง 80 กิโลเมตร มีโรงเรียนตำรวจตระเวน ชายแดน มีรถประจำทางแบบธรรมดาจากจังหวัดอุบลราชธานี ผ่านอำเภอเมืองอำนาจเจริญ ถึง อำเภอนามน ใช้เวลาในการเดินทาง 3 ชั่วโมง 30 นาที การเดินทางไปอำเภอนามน ใน ระหว่างทางจะพบด่านตรวจของตำรวจหลายจุด อำเภอมีพื้นที่ 577 ตารางกิโลเมตร ความหนาแน่นของประชากรน้อยที่สุดเมื่อเปรียบเทียบกับระหว่างอำเภอคือ 69.1 คนต่อพื้นที่ 1 ตาราง กิโลเมตร ขนาดครัวเรือนโดยเฉลี่ยของอำเภอนามนมีขนาดใหญ่ที่สุดเมื่อเปรียบเทียบกับระหว่าง อำเภอคือ 4.4 คน ต่อ 1 ครัวเรือน จากสถิติเฉลี่ยของจังหวัดคือ 4.2 คน ต่อ 1 ครัวเรือน ระยะทางที่ ไกลจากตัวเมืองอาจเป็นปัจจัยหนึ่งส่งผลกระทบต่อการเดินทางไปแสวงหาการบริโภคเทคโนโลยีเพื่อการ เรียนรู้ จึงกำหนดให้เป็นกลุ่มชนบท (Rural)

การศึกษาในแหล่งที่มีบริบทแวดล้อมและที่ตั้งที่แตกต่างกันทำให้ค้นพบพฤติกรรม การบริโภคเทคโนโลยีเพื่อการเรียนของครู บางอย่างแตกต่างกันในบางขั้นตอนและเพื่อให้การเก็บ ข้อมูลเป็นไปอย่างต่อเนื่อง ผู้วิจัยจึงได้เลือกสนามทั้งสามแหล่งดังกล่าว

กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informant)

กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักนี้ หลักเกณฑ์ในการเลือกผู้ให้ข้อมูลหลักคือ เป็นครูที่ปฏิบัติหน้าที่ สอนช่วงชั้นที่ 3 (มัธยมศึกษาปีที่ 1 ถึง มัธยมศึกษาปีที่ 3) ของอำเภอเมืองอำนาจเจริญ อำเภอบึง สามพัน และอำเภอนามน เป็นการเลือกกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักแบบเจาะจง (Purposive Sampling) โดยผู้วิจัยทำตารางสำรวจการมีเทคโนโลยีเพื่อการเรียนรู้ของครูเบื้องต้น เพื่อทราบว่า เป็นครูที่มีพฤติกรรมบริโภคเทคโนโลยีเพื่อการเรียนรู้ และเป็นตัวแทนของกลุ่มผู้ให้ข้อมูลที่มี พฤติกรรมการบริโภคเทคโนโลยีเพื่อการเรียนรู้ จากนั้นผู้วิจัยหาโอกาสไปพบปะพูดคุยกับครูแล้ว พิจารณาจากการเต็มใจและพร้อมเปิดเผยให้ข้อมูลส่วนตัวให้ผู้วิจัยทราบ จากนั้นผู้วิจัยนัดวันเวลา

ในการสัมภาษณ์ ในกรณีที่ผู้ให้ข้อมูลสามารถให้สัมภาษณ์ได้ทันทีที่ผู้วิจัยก็ดำเนินการสัมภาษณ์ตามหัวข้อและประเด็นที่กำหนดไว้

การเข้าถึงกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก

ในการค้นหากลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักเพื่อให้ข้อมูลครบถ้วนและครอบคลุมตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยพฤติกรรมการบริโภคเทคโนโลยีเพื่อการเรียนรู้ของครู ผู้วิจัยจึงกำหนดคุณลักษณะของกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก คือเป็นครูที่มีหน้าที่สอนในช่วงชั้นที่ 3 ของ 3 อำเภอ ได้แก่ อำเภอเมืองอำนาจเจริญ อำเภอสิรินธร และอำเภอชานุมาน ผู้วิจัยทำการค้นหากลุ่มที่เป็นตัวแทนของแต่ละอำเภอเพื่อให้ทราบว่าเทคโนโลยีเพื่อการเรียนรู้ชนิดใดบ้างที่ครูมีอยู่ และมีจำนวนเท่าใด โดยการจัดทำตารางแบบสำรวจการมีเทคโนโลยีเพื่อการเรียนรู้ของครู

ผู้วิจัยได้นำหนังสือที่ขอจากมหาวิทยาลัยบูรพาให้กับผู้อำนวยการสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาอำนาจเจริญ และได้ขอแนะนำหรือออกหนังสือให้อีกหนึ่งฉบับ ถึงผู้อำนวยการโรงเรียนของผู้ให้ข้อมูลหลัก จากการดำเนินการสามารถแบ่งกลุ่มผู้ให้ข้อมูลเป็น 2 กลุ่ม คือ กลุ่มแรกเมื่อไปติดต่อสามารถสัมภาษณ์ได้ทันทีหลังจากสำรวจแล้วว่าเป็นครูที่มีลักษณะตามกำหนด กลุ่มที่สองคือกลุ่มที่นัดล่วงหน้าหลังจากวันที่ไปสำรวจแล้วทำการนัดวันเวลา โดยครูทั้งหมดสะดวกเพื่อให้สัมภาษณ์ที่โรงเรียน

วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล

1. เครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล

1.1 การวิจัยเชิงคุณภาพถือว่าผู้วิจัยเป็นเครื่องมือหลักที่สำคัญที่สุดในการเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยดำเนินการสำรวจและสัมภาษณ์เองทั้งหมด

1.2 การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-Depth Interviews) เป็นลักษณะของการสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ (Informal Interviews) (Bailey, 1996, pp. 72-73) เป็นลักษณะของการพูดคุยสนทนา ผู้วิจัยใช้แนวคำถาม (Guideline) ซึ่งมี 2 แบบ คือแนวคำถามที่เป็นภาษาไทยกลาง และแนวคำถามที่เป็นภาษาไทยอีสาน เพื่อช่วยเตือนความจำในระหว่างการสัมภาษณ์ ซึ่งมีลักษณะเป็นคำถามปลายเปิดเป็นแนวทางในการสัมภาษณ์ สามารถปรับเปลี่ยนแนวคำถามตามสถานการณ์ และผู้ให้ข้อมูลเป็นผู้ตอบคำถามโดยเล่าเรื่องราว (Telling Their Stories) (โลพิน หนูแก้ว, 2544, หน้า 25) และประสบการณ์ต่าง ๆ ถึงพฤติกรรมการบริโภคเทคโนโลยีเพื่อการเรียนรู้ของตนเอง

ทั้งนี้การสัมภาษณ์เชิงลึกผู้วิจัยได้สัมภาษณ์ ผู้อำนวยการโรงเรียน และครูผู้สอน ที่รู้จักคุ้นเคยกับครูผู้ให้ข้อมูลหลัก โดยก่อนดำเนินการสัมภาษณ์ผู้วิจัยได้ขออนุญาตบันทึกเสียง และถ่ายภาพระหว่างการสัมภาษณ์ด้วย ลักษณะของข้อคำถามเป็นแนวคำถามปลายเปิดเกี่ยวกับ สถานการณ์การบริโภคนวัตกรรมเทคโนโลยีเพื่อการเรียนรู้ของครูในโรงเรียน

1.3 การสังเกต (Observation) ซึ่งเป็นส่วนสำคัญอย่างหนึ่งในการรวบรวมข้อมูล ภาคสนาม เป็นการพิจารณาปรากฏการณ์ที่ศึกษาอย่างเข้าใจและมีวัตถุประสงค์ (Parahoo, 1997) การบันทึกการสังเกตที่ผู้วิจัยได้แบ่งการบันทึกเป็น 2 ส่วนเพื่อให้ครอบคลุมตาม วัตถุประสงค์การวิจัย คือ 1. พฤติกรรมระหว่างการเล่นเรื่อง ดูจากกิริยาท่าทาง น้ำเสียง สีหน้า ภาษาและคำแสดงต่าง ๆ 2. บันทึกเทคโนโลยีที่ผู้ให้ข้อมูลเห็นว่าเป็นเทคโนโลยีเพื่อการเรียนรู้ที่มี อยู่ระหว่างการสนทนา ว่าเป็นอะไร จำนวนเท่าใด และมีสภาพอย่างไร

2. การบันทึกข้อมูล (Data Records)

2.1 การบันทึกเสียง การบันทึกเสียงเป็นสิ่งที่มีความจำเป็นมากสำหรับการวิจัยครั้งนี้เนื่องจากผู้ให้ข้อมูลตอบคำถามโดยวิธีการเล่าเรื่องราว ดังนั้น การฟังแถบบันทึกเสียงร่วมกับการ อ่านเนื้อหาจากการถอดเทปสัมภาษณ์จึงมีความจำเป็นในการชี้แนะ วิเคราะห์ ให้คำแนะนำการ เก็บข้อมูลของผู้วิจัยครั้งต่อไป อีกทั้งยังช่วยในการวิเคราะห์ข้อมูลให้ได้บรรยากาศ อารมณ์ ความรู้สึกของผู้ให้ข้อมูลด้วย

2.2 การบันทึกข้อมูลบุคคล เป็นการถามข้อมูลเบื้องต้นของผู้ให้ข้อมูล ข้อมูล ส่วนตัว เช่น ชื่อ- นามสกุล อายุ อายุราชการ ระดับการศึกษา ข้อมูลด้านครอบครัว เช่น สถานภาพการสมรส จำนวนบุตร-ธิดา ข้อมูลด้านเทคโนโลยี เช่น การเข้ารับการฝึกอบรมเกี่ยวกับ เทคโนโลยี ข้อมูลผลงานความเชี่ยวชาญ ข้อมูลด้านการสอน

2.3 การถ่ายภาพ การบันทึกภาพขณะการเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงคุณภาพครั้งนี้มีความจำเป็นและได้กระทำตลอดการวิจัย ทั้งนี้เพราะภาพถ่ายที่ปรากฏสามารถบรรยายความเป็นไปของบุคคล เหตุการณ์ ได้ดีกว่าการเขียนคำบรรยายที่ยืดยาว ลักษณะการถ่ายภาพเป็นแบบ ธรรมชาติ เช่น ในระหว่างการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลนำเสนอ เทคโนโลยีที่ตนเองเห็นว่าเป็น เทคโนโลยีเพื่อการเรียนรู้ หรือนำเสนอผลงานในแฟ้มสะสมผลงาน (Port Folio) เพื่อร่วมการ เดินทางของผู้วิจัยเป็นผู้บันทึกภาพเอาไว้ โดยได้มีการขออนุญาตการถ่ายภาพทุกครั้งที่ได้ดำเนินการ สัมภาษณ์

3. การตรวจสอบเพื่อหาความเชื่อถือได้ของข้อมูล มีขั้นตอนดังนี้

3.1 ระหว่างอยู่ในสนามการศึกษาผู้วิจัยได้เข้าร่วมงานต่าง ๆ ที่คาดว่าจะมีผู้ให้ข้อมูลหลักไปร่วมงาน เช่น งานวันเปิดประตูสู่สถานศึกษา Open House ของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาอำนาจเจริญ จัดงานครบรอบ 1 ปี กระทรวงศึกษาธิการเข้าสู่โครงสร้างใหม่ (17-23 กรกฎาคม 2547) และ งานสัปดาห์วิทยาศาสตร์ที่จัดขึ้นที่สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาอำนาจเจริญ ผู้วิจัยมีภูมิสำเนาที่จังหวัดอำนาจเจริญ จึงได้พบสิ่งที่ผู้ให้ข้อมูลเห็นว่าเป็นเทคโนโลยีเพื่อการเรียนรู้ที่นำมาใช้จริง

3.2 ผู้วิจัยทำการตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า (Triangulation) ด้วยการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลายคนในประเด็นเดียวกัน ตรวจสอบข้อมูลด้วยเอกสารที่ได้จากพื้นที่ เช่น สหกรณ์ออมทรัพย์ครูอำนาจเจริญ เอกสารรายงานการประชุมประจำเดือน และตรวจสอบข้อมูลด้วยการสังเกตแบบมีวัตถุประสงค์กับกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก

ดังนั้น การเก็บรวบรวมข้อมูลในการศึกษาคครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ใช้ 3 วิธีการ คือ การสัมภาษณ์ การสังเกต และการวิเคราะห์เนื้อหาจากเอกสารต่าง ๆ ซึ่งเป็นลักษณะที่เรียกว่า Methodological Triangulation เป็นวิธีการตรวจสอบสามเส้าด้านวิธีการรวบรวมข้อมูล คือ การใช้วิธีเก็บรวบรวมข้อมูลต่าง ๆ กัน เพื่อรวบรวมข้อมูลในปรากฏการณ์และเรื่องเดียวกัน

การดำเนินการในขั้นตอนการสัมภาษณ์

การสัมภาษณ์เป็นลักษณะของการสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ (Informal Interview) โดยใช้แนวคำถามที่เตรียมมาเป็นหลักในการสัมภาษณ์ ผู้วิจัยขออนุญาตบันทึกเสียงเพื่อป้องกันการผิดพลาดในการตีความ เนื่องจากใช้ภาษาไทยอีสานในการสัมภาษณ์ ในขั้นตอนการดำเนินการสัมภาษณ์นั้นผู้วิจัยให้ความเคารพ ให้เกียรติ สร้างความไว้วางใจการไม่เปิดเผยชื่อนามสกุลผู้ให้สัมภาษณ์ ผู้วิจัยสวัสดิทักทาย แนะนำตัว และกล่าวคำขอบคุณที่ให้ความร่วมมือและเสียสละเวลาในการให้สัมภาษณ์ และพูดคุยเรื่องทั่วไปสักครู่จากนั้นผู้วิจัยเริ่มการสัมภาษณ์โดยเลือกคำถามที่ชัดเจน จากแนวคำถามที่เตรียมมาแล้ว ที่เข้าใจง่ายสื่อสารได้ตรงกัน เป็นประเด็นแรกสัมภาษณ์เกี่ยวกับข้อมูลส่วนตัว เช่น อายุ อายุราชการ จำนวนสมาชิกในครอบครัว เป็นบรรยากาศการสัมภาษณ์ในลักษณะที่ผู้ให้สัมภาษณ์เล่าให้ลูกหลานฟัง จึงถามในประเด็นที่แคบและเฉพาะเจาะจง ไม่มีการชี้นำจากความคิดของผู้วิจัย เมื่อการสัมภาษณ์โดยใช้แนวคำถามที่เตรียมมาเสร็จสิ้นลงผู้วิจัยได้เปิดโอกาสให้ผู้ให้สัมภาษณ์เสนอข้อเสนอนะต่าง ๆ แก่ผู้วิจัย

การถามอย่างเจาะลึกโดยผู้วิจัยถามเจาะลึกโดยวิธีการใช้คำถามอาจไม่เรียงลำดับแต่สามารถถามเจาะลึกเมื่อผู้ให้ข้อมูลกำลังเล่าเรื่องนั้นอยู่ เช่น ผู้วิจัยเริ่มถามด้วยประเด็นหลัก แล้วเจาะลึกด้วยคำว่า“เป็นยังไง คืออะไร ผลเป็นยังไง” แล้วแต่สถานการณ์ ทั้งนี้ขณะสัมภาษณ์ผู้วิจัยสามารถปรับเปลี่ยนคำพูดหรือคำถามเพื่อให้มีลักษณะที่เหมาะสมกับผู้ให้สัมภาษณ์แต่ละคน เวลาในการสัมภาษณ์คือเวลาราชการ ช่วงเวลาที่ผู้ให้ข้อมูลหลักไม่มีคาบสอน เช่น ในเวลาช่วงเช้าเริ่มสัมภาษณ์ในเวลา 8.00 น. หรือในเวลาช่วงบ่ายเริ่มสัมภาษณ์เวลา 15.00 น. ระยะเวลาที่สัมภาษณ์โดยเฉลี่ย 1 คนใช้เวลาประมาณ 1 ชั่วโมง ถึง 1 ชั่วโมง 30 นาที ผู้วิจัยทำการสัมภาษณ์ด้วยตัวเอง ลักษณะบรรยากาศของการสัมภาษณ์ซึ่งดำเนินไปในลักษณะอย่างไม่เป็นทางการทำให้สามารถตรวจสอบความเข้าใจตรงกันระหว่างผู้ให้สัมภาษณ์และผู้สัมภาษณ์ได้ในขณะนั้น การสื่อความหมายแบบตอบโต้กันทั้งสองฝ่าย (Two-Way Communication) ทำให้ผู้ให้สัมภาษณ์สามารถแสดงความชัดเจนโดยการซักถามเพิ่มเติมรายละเอียดเพื่อให้คำตอบแต่ละประเด็นชัดเจนมากขึ้น

การดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลครั้งแรกเดือนมิถุนายน พ.ศ. 2547 และสิ้นสุดในเดือนสิงหาคม พ.ศ. 2547 การสัมภาษณ์ผู้วิจัยพบว่าข้อมูลอิมตัวเมื่อสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 11 ผู้วิจัยได้เก็บข้อมูลต่อไปอีกจนครบ 15 คนต่อมาระหว่างที่ผู้วิจัยอยู่ในสนามผู้ให้ข้อมูลบางท่านวางแผนการเปลี่ยนระดับชั้นที่สอน ผู้วิจัยจึงเลือกจำนวน 13 คนเป็นผู้ให้ข้อมูลหลัก ดังนี้

กลุ่มเมือง จำนวน 4 คน

กลุ่มชานเมือง จำนวน 5 คน

กลุ่มชนบท จำนวน 4 คน

ขั้นตอนการสร้างแนวคำถาม

1. ศึกษาเนื้อหาจากทฤษฎี แนวคิดดังในบทที่ 2 และเอกสารที่เกี่ยวข้อง เช่น เอกสารการประชุมเชิงปฏิบัติการ รายงานการประชุมประจำเดือน เอกสารรายงานความก้าวหน้าการเตรียมความพร้อมตามแผนยุทธศาสตร์ต่าง ๆ ของโรงเรียน ที่ผู้วิจัยได้มาจากการลงพื้นที่จริงในจังหวัดอำนาจเจริญ และศึกษาวิธีการสร้างแบบสัมภาษณ์จากวิทยานิพนธ์ที่ศึกษาตามวิธีเชิงคุณภาพโดยเทียบเคียงและดัดแปลงแนวคำถามมาจากงานวิจัยเรื่อง การตั้งครุฑไม่พึงปรารถนา และการตัดสินใจทำแท้งของ สุชาติ รัชชกุล (2541, ภาคผนวก) งานวิจัยเรื่อง กระบวนการเข้าสู่การใช้ยาบ้าของนักเรียนวัยรุ่นของ นิรนาท แสนสา (2543, หน้า 227) และงานวิจัยเรื่องพฤติกรรม การแสวงหาการรักษาพยาบาลของผู้ป่วยโรคเอดส์ของ วรณวิมล เปลี่ยนมา (2543, หน้า 153)

2. ผู้วิจัยสร้างแนวคำถามในการสัมภาษณ์ โดยใช้กระบวนการ 4 ขั้นตอนเป็นกรอบแนวคิด ได้แก่ การปฏิสังสรรค์กับตนเอง การกำหนดวิธี การต่อรองหาเหตุผล การลงมือปฏิบัติ
3. นำแนวคำถามไปให้ประธานและกรรมการตรวจแก้ไข
4. ผู้วิจัยตรวจ ปรับปรุง แก้ไขตามคำแนะนำของประธานและกรรมการ แล้วนำไปใช้เป็นแนวคำถามในการสัมภาษณ์กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักในการศึกษา

การวิเคราะห์ข้อมูล

ในการวิเคราะห์ข้อมูลหลังจากการถอดเทปสัมภาษณ์ผู้วิจัยวิเคราะห์ข้อมูลเอง โดยดำเนินการควบคู่ไปกับการเก็บรวบรวมข้อมูล เน้นการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) ตามวิธีการของ ฟิลดิง (Fielding, 1993) ตามขั้นตอนดังนี้

1. จัดลำดับและจัดกลุ่มข้อมูล ผู้วิจัยจัดข้อมูลให้อยู่ในกลุ่มตามวัตถุประสงค์ 3 ข้อ
2. อ่านบททวนข้อมูลเพื่อทำความเข้าใจลึกซึ้งเนื่องจากข้อมูลจากการถอดเทปสัมภาษณ์เป็นทั้งภาษาไทยกลาง และภาษาไทยอีสาน โดยจัดทำดัชนีของคำภาษาไทยอีสาน และให้ความหมาย แล้วเขียนข้อสรุปชั่วคราว
3. จัดการแยกข้อมูลอีกครั้ง
4. จัดหมวดหมู่ข้อมูล (Categories) เปรียบเทียบความเหมือน ความต่างของข้อมูล
5. หาความสัมพันธ์ของข้อมูลในแต่ละประเภทของข้อมูล
6. อธิบายแบบแผน หัวเรื่อง และประเภทของกลุ่มข้อมูล
7. ตีความ และค้นหาความหมายของหัวเรื่อง และประเภทของกลุ่มข้อมูล

ผู้วิจัยได้แสดงตารางเพื่อเปรียบเทียบตามแหล่งที่มาของข้อมูล 3 ลักษณะพื้นที่ คือ กลุ่มเมือง หมายถึงอำเภอเมืองอำนาจเจริญ กลุ่มชนานเมือง หมายถึงอำเภอลืออำนาจ และกลุ่มชนบท หมายถึง อำเภอนานุมาน ผู้วิจัยได้กำหนดกรอบการวิจัยชั่วคราว กรอบในการอธิบายดังกล่าวมีประโยชน์ในการช่วยชี้ให้เห็นกรณีขัดแย้งเพื่อที่จะได้พิจารณาและปรับปรุงข้อเสนอในการสร้างทฤษฎีที่มีรากฐานเชิงประจักษ์มากขึ้นและเป็นประโยชน์ในการพัฒนาทฤษฎีต่อไป และทำการเก็บรวบรวมข้อมูลไปพร้อม ๆ กับวิเคราะห์ข้อมูลเบื้องต้น กรอบการวิจัยที่ได้เสนอไว้อาจไม่สอดคล้องกับข้อมูลตามความเป็นจริง เก็บรวบรวมข้อมูลพร้อมกับการวิเคราะห์เบื้องต้นต่อไปอีก จนเกิดการอิ่มตัว ของข้อมูล (Saturation of Data) นั่นคือไม่มีประเด็นใหม่เกิดขึ้น การเชื่อมโยงความสัมพันธ์มีคำอธิบายเพียงพอแล้ว ผู้วิจัยจึงหยุดทำการรวบรวมข้อมูล